

Sayı : 6

Yıl : 1990

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1991

**1922'LERDE TÜRK EDEBİYATINDA SEVİLEN BİR
İTALYAN YAZAR : ROBERTO BRACCO
Türk-İtalyan Edebî Münasebetlerine Dâir :**

OĞUZ KARAKARTAL *

Türklerle İtalyanların tarih içinde karşılaşp siyasî münasebetler kurmaları asırlar öncesine dayanır. Ancak edebiyat sahasında Türk-İtalyan münasebetlerinin yeni olduğu ve başlangıcının Tanzimât devrine rastladığı görülür¹. Zira Osmanlı-Türk aydınının Batı kültürüyle temasının sıklaşması 1839 tarihli Tanzimât Hareketi'nden sonra olur. Bunun neticesinde roman, tiyatro ve tenkit gibi Batılı türler edebiyatımıza girer. Tanzimât devri aydın ve edebiyatçıları bilhassa Fransız kültürünü yakından tanıyarak Fransızca'dan tercümeler yaparlar. Fransız edebiyatının gölgesinde kalan İtalyan edebiyatı ise onun kadar şâir ve yazarlarımıza tesir etmez. Fakat Türkiye'de tiyatronun kurulup gelişmesinde ve operanın tanıtılmasında, İtalyanların inkâr edilmeyecek rolleri söz konusudur².

Bununla beraber şâir ve yazarlarımızın İtalyan edebiyatına tamamen yabancı kaldıkları söylenemez. Bizde İtalyan edebiyatı-

* Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Bölümü, Araş. Görevlisi.

1 Buna mukabil edebiyatla ilgili bir muhtevaya sahip olmasa da, Sâdık Rifat Paşa'nın *İtalya Seyahatnamesi*, Tanzimât'ın ilânından hemen önce 1838 tarihinde yazılmıştır ve Osmanlı okuyucusuna İtalya'yı tanıtır. Tanpınar'ın da işaret ettiği gibi *İtalya Seyahatnamesi*, «edebiyatımızda bu iklimin ilk aksi addedilebilir.» A. H. Tanpınar, *19. uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul 1982, s. 124.

2 Geniş bilgi için bkz: Metin And, *Türkiye'de İtalyan Sahnesi, İtalyan Sahnesinde Türkiye*, 1. Baskı, İstanbul 1989.

nın ve yazarlarının tanınması Fransızca'dan yapılan tercümeleri vasıtasıyla olur. Recâizâde Mahmut Ekrem 1876 tarihinde İtalyan yazarı Silvio Pellico'nun hapisane hatıralarının Fransızcası *Mes Prisons*'u dilimize tercüme eder. Böylece dolaylı yoldan olsa da İtalyan edebiyatıyla bir münasebet kurulur. Nâmık Kemâl ise 1888 tarihli bir mektubunda Machiavelli Nicolo ve ünlü eseri *Hükümdar*'dan (*Il Principe*) bahseder³. Daha çok Tanzimât devri şâiri olarak tanınan Abdülhak Hâmit de, yıllar sonra kaleme aldığı *Tayflar Geçidi*'nde (1917) Shakespeare ve Hugo'yla birlikte Dante'yi konuşturur.

İtalyan edebiyatının kendisini okuyan ve kendisiyle ilgilenen bir zümre bulması, Servet-i Fünûn edebî ekolünün kurulmasıyla gerçekleşir. Servet-i Fünûncular Fransız kültürü yanında Batılı diğer kaynaklardan da beslenirler. Bu sebeple bir İtalyan veya Alman edebiyatı onlar için meçhul değildir. Hattâ Halit Ziya Uşaklıgil ve Cenab Şahabeddin gibi, Servet-i Fünûn'un iki büyük temsilcisinin bildikleri yabancı diller arasında İtalyanca da vardır. İtalyan opera kumpanyalarının gösterilerini kaçırmayan Halit Ziya Uşaklıgil, İstanbul Üniversitesi'nde (Dârülfünûn'da) «İtalyan Edebiyatı Tarihi» dersleri vermiştir. 1890'lı yıllarda İtalyan edebiyatıyla beraber İtalyanca'ya da ilgi duyulduğu söylenebilir. Nitekim, Mehmet Rûhi'nin Türkler'e İtalyanca ve İtalyanlar'a Türkçe öğretmeyi amaçlayan kitabı «*İtalyanca Konuşalım*», 1893 tarihinde çıkar.

II. Meşrutiyet'ten sonra, İtalyan edebiyatını daha teferruatıyla tanıtmaya yönelik faaliyetler göze çarpar. Ali Fahri Bey, birinci cildi 1913'de ve ikinci cildi 1919'da olmak üzere «*İtalyan Edebiyatı*» adıyla iki kitap neşreder. Bu kitaplarda bilhassa Gabriele d'Annunzio'dan tercüme metinler bulunmaktadır. Ali Fahri Bey, 1919 tarihli ikinci kitabın sonunda İtalyan edebiyatından tercüme yapıldığının sebebini şöyle açıklar :

«Bizde İtalyan edebiyatından nümûneler, hemen yok denebilecek kadar azdır. Bunun büyük bir mahrûmiyet olduğunu zevk-i edebî sahiblerinden hiç kimse inkâr edemez.

3 Fevziye Abdullah Tansel, *Nâmık Kemâl'in Hususi Mektupları* 4, Sakız Mektupları, Mustafa Âsım Bey'e, T.T.K Yayınları, Ankara 1986, s. 550.

Bu mahrûmiyeti haddimce izâleye çalışmak istediğim için, beş-altı sene evvel de böyle bir kitap neşretmiştim. Bu, ikincisi oluyor.»⁴

1913 tarihinde İtalyan edebiyatını geniş olarak tanıtan önemli bir eser neşredilir. Bu eser, İstanbul Dârülfünûnu'nda İtalyan edebiyatı tarihi ve mitoloji hocalığı da yapmış olan Mehmet Rauf'un (M. Rauf)⁵ *İtalyan Tarih-i Edebiyatı*'dir. Mehmet Rauf, İtalyan edebiyatını devrelere ayırarak bu devrelerdeki şâir ve yazarları eserleriyle birlikte anlatmaya çalışmıştır. Yazımıza konu teşkil eden Roberto Bracco'dan ise, «bilhassa Vefasız ismindeki piyesiyle hayli alkışlanmış olan Bracco» diye bahseder⁶.

Aslında 1920'lerde gerek İtalya'da gerekse Türk edebiyatında hâkim şahsiyetiyle tanınan Roberto Bracco değil, Gabriele d'Annunzio'dur. 1920 tarihinde *Peyâm-ı Sabah* gazetesinde çıkan bir yazısında Cenab Şahabeddin, D'Annunzio hakkında geniş bilgiler verir. 1922'de *Sabah* gazetesinde yer alan «Büyük Şâirin Âfiyeti» başlıklı makalesini ise, D'Annunzio'nun geçirdiği bir kaza üzerine yazmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da, o yıllarda D'Annunzio ile Mustafa Kemal arasında kurulan yakınlığa dikkat çekerek şöyle der :

«Büyük İtalyan şâiri D'Annunzio, Paris Sulh Konferanslarından birinin Yugoslavya'ya terkettiği Fiume şehrini İngiltere ve Fransa'nın kesin kararlarını hiçe sayarak Arditi nâmı altında topladığı silâhlı kuvvetlerle gidip zaptetmişti. Bu küçük mikyasta bir Kuva-yı Milliye hareketi idi ve İtalya'da bundan dolayıdır ki Mustafa Kemal, birdenbire D'Annunzio kadar geniş bir nüfuz ve sempati kazanmıştı. Yarımadanın bütün halkı değilse bile milliyetçi gençlerinin hemen hepsi İngiliz ve Fransız ceberutuna karşı kafa tutmak cesaretini gösteren iki kahraman biliyordu : Mustafa Kemal ve D'Annunzio.»⁷

4 Ali Fahri, *İtalyan Edebiyatı*, İkinci kısım, 1335 (1919), (Hâtime Bölümü).

5 1882-1918 yılları arasında yaşamış olan Mehmet Rauf, *Eylül* romanı yazarı Mehmet Rauf'la isim benzerliği taşır ve ondan ayırılmak için M. Rauf imzasını kullanır.

6 M. Rauf, *İtalyan Tarih-i Edebiyatı*, s. 191, İstanbul 1329 (1913).

7 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, 3. Baskı, İst. 1983, s. 30.

D'Annunzio'nun şöhret yaptığı bu zamanlarda, Roberto Bracco'nun Türk edebiyatında tanınması, *Eylül* romanı yazarı Mehmet Rauf'un 1922'de Napoli'de kendisiyle gerçekleştirdiği görüşme sonunda olur. Biz bu yazımızda Mehmet Rauf-Roberto Bracco görüşmesiyle, onun uyandırdığı akisten bahsetmek istiyoruz.

*
**

1862 tarihinde Napoli'de doğan ve 1943'de Sorrento'da vefat eden Roberto Bracco, roman, hikâye ve şiir gibi türlerde eserler kaleme almışsa da, daha çok bir tiyatro yazarı (drammaturgo) olarak tanınmıştır. Bracco'nun tiyatroya başlangıcı üç değerli piyeslerdir. Bunlar 1887 tarihli *Non Fare Ad Altri, Lui, lei, lui* ve *Un'avventura di Viaggio*'dur. Onları 1895'e kadar *Una Donna, Maschere, L'infedele* ve *Trionfo* gibi başka dram ve komediler takip eder. 1895 tarihinde Roberto Bracco'nun şaheseri *Don Pietro Caruso* sahneye konur. Bu eser, cemiyetin çizgilerine uygun bir şekilde yaşayan bir adamın portresidir. 1895'i takip eden yıllarda Bracco'nun aktivitesi pek çok piyes yazmasını sağlar. Bunlar arasında, *La Fine dell'Amore, Tragedia dell'Anima, Sperduti nel Buio, Maternità, Il Frutto Acerbo, Piccolo Fonte* ve *Piccolo Santo* sayılabilir.

Roberto Bracco'nun iç dünyasının zenginliği piyeslerine neseli-melankolik veya ince-derin bir şekilde akseder. O, İtalyan tiyatrosunun artistik çehresinin gelişmesinde, daha ziyâde şahsî taraflarıyla tesirli olmuş bir sanatkârdır. Roberto Bracco'nun adı zamanla İtalya dışına da taşar ve piyeslerinin hemen hepsi dünya çapında şöhret kazanır, pek çok tercüme yapılr.

Roberto Bracco'nun piyesleri dışında zikre değer eserleri, ciltler hâlinde bir araya getirdiği romanlarıyla çeşitli gazete makaleleridir. Ayrıca 1927 tarihli onbir ciltlik *Teatro* adlı kitabı önemli eserlerinden biridir⁸.

8 Roberto Bracco için bkz :

a-) *Dizionario Generale Degli Autori Italiani Contemporanei I*, Vallecchi Movimenti Letterari, Roberto Bracco, s. 196-197, Abba-Luzzatto Fegiz, Firenze 1974.

b-) *Enciclopedia Italiana VIII*, Istituto Giovanni Treccani, Roberto Bracco, s. 651, Milano 1930.

Servet-i Fünûn romancısı ve ünlü *Eylül* romanının yazarı olarak tanınan Mehmet Rauf, 1921-1922 tarihlerinde *Vakit* gazetesinin gazeteci-yazarı sıfatıyla Napoli'dedir. Mehmet Rauf burada önce, Elsine-i Şarkiye Mektebi (Doğu Dilleri Mektebi) Türkçe muallimi Profesör Bonelli'yle görüşür. Profesör Bonelli'den aldığı tavsiye yazısıyla da Roberto Bracco'yu ziyarete gider. Mehmet Rauf, Roberto Bracco'yla yaptığı görüşmeyi «Napoli'nin En Büyük Edibini Ziyaret» başlığıyla kaleme alır ve bu yazı 22 Şubat 1922 tarihli *Vakit* gazetesinde yayımlanır.

Roberto Bracco Türkler'e büyük hayranlık duyan bir yazardır. Mehmet Rauf'un Türk olduğunu öğrenince daha da samimi bir tavır takınarak şunları söyler : «Şark denince akla en evvel Türkler gelir; çünkü Türkler bu memleketleri yüzlerce sene evvel kılıçlarının kuvveti, damarlarının kanıyla feth ve zapt etmişler ve asırlarca müddet bu toprakları alınlının teriyle ıslatmışlardır. Yani bir kere hakk-ı fetih, sonra hakk-ı imârla bu memleketlerin sahibidirler. Sonra Türkler dünyanın en centilmen bir milletidir; yalnız Avrupalılar tarafından kendilerine oynanılan oyunlara karşı mazlûm vaziyetlerini düşünürsek onların ne kibar insanlar olduğunu tasdik ederiz... İtalyanlar Türkler'in Avrupa'da en eski dostlarıdır... Daha İngilizler, Fransızlar ortada yokken, Türkler'in Venedikliler ile ticarî münasebetleri vardı... Gerek bunun için gerek saydığım diğer şeylerden dolayı, Avrupa'da Türkler'i en çok seven millet İtalyanlardır...»⁹

Mehmet Rauf, Roberto Bracco'nun bu sözlerine teşekkür eder. Ancak Avrupa'da onun gibi görüşler taşıyanların sayısının az olduğunu belirtir ve dünyada hiç bir milletin Türkler kadar yanlış tanınmadığını söyler. Roberto Bracco bunun kabahatini, düşmanlarının aleyhte çalışmalarına karşı, Türkler'in kendilerini dünyaya tanıtamayarak, kayıtsız kalmalarında bulur ve şöyle devam eder : «Size söyleyeyim mi? ... Siz ki milletinizin Avrupalılarca tanınmadığından bahsediyorsunuz... Bu hususta pek büyük işler görebilirsiniz... Bir milleti hiç bir şey edebiyatı kadar etrafıyla tanıtamaz. Bu gün Fransızlar'ın cihandaki büyük mevkilerini Fran-

9 Mehmet Rauf, «Napoli Temâşası : Roberto Bracco, -Napoli'nin En Büyük Edibini Ziyaret-» *Vakit Gazetesi*, 22 Şubat 1922 (1338) Numara : 1509, s. 3.

sız edebiyatının tesis ettiği muhakkaktır... Bir milleti öğrenmek için tarih ve coğrafya kitaplarından ziyade şiirlerin, romanların yani edebî eserlerin daha çok tesiri vardır. Evet, sizin de yine İtalyanlar gibi lisânınız mâdem ki münteşir bir lisân değil, tercümelemlerle, makalelerle edebiyatınızı Avrupa'ya tanıtmaya çalışınız... Sizin nasıl düşündüğünüzü, nasıl yaşayıp nasıl hissettiğinizi Avrupalılar, hitâbelerinizde, şiirlerinizde okusunlar, görsünler, anlasınlar.... Milletler arasında bu vasıta ile daha kolay, daha teveccühkâr bir münasebet, bir dostluk teessüs eder. Bu işler için siyâsî gazeteleri kullanmak pek ehemmiyetsiz, pek devamsız bir tesir yapar. Öyle eserlerin tesirleri daha pâyidâr, daha derin ve daha harâretli olur. Bize Türk eserlerini tanıtırız... Bunun için başka bir şey lâzım değil.»

Burada tanıtım meselesi ve bu işte edebiyattan faydalanma fikri söz konusudur ki, Mehmet Rauf da, Roberto Bracco'yu kuvvetle tasdik eder. Şahsî bir teşebbüs olmak üzere kendisinin bir iki eserini İtalyanca'ya tercüme ettirmekle meşgul bulunduğunu söyler. Ancak Mehmet Rauf'un bu tercüme işinde bazı sıkıntıları vardır : «Maatteessüf Türkçe'den doğrudan doğruya İtalyanca'ya tercüme ettirmek mümkün olmadığı için evvelâ Fransızca'ya, sonra Fransızca'dan İtalyanca'ya iki defa tercümede eserlerin letâfeti külliyyen zâil olduğundan şikâyet ettim.»

Mehmet Rauf'un bu şikâyetiyle Roberto Bracco da tercüme üzerine düşüncelerini açıklamaya başlar. Kendisinin tercüme edilen eserlerinin, üslup, renk ve manâ bakımından orjinallerinden hayli uzaklaştığını belirtir. Bunun sebebi, tercümeyi bilmeyenlerin tercüme işine kalkışmalarıdır.

Mehmet Rauf ile Roberto Bracco arasındaki sohbet sırasında söz İtalyan edebiyatından da açılır. Mehmet Rauf üzümlere, İtalyan edebiyatına, Fransızlar tarafından tercüme edilmiş eserler vasıtasıyla, az bir âşinâlığı olduğunu söyler. D'Annunzio, Matilde Sarao ve Fogacior gibi isimleri sayar.

Roberto Bracco, bu isimlerden D'Annunzio hakkında şu değerlendirmeyi yapar : «D'Annunzio ile ben birbirimizden pek başka, pek uzak adamları. Kendisi pek muktedir, pek büyük ve pek kıymetli bir muharrirdir; fakat ben onun tarzını hiç sevmem. Gü-

rültüden, nümâyiştten, ictinâb ve nefret ederim. Şan ve şeref dedikleri şey bence son derece menfûrdur. Ben kendimi öyle cereyanlara terk edeceğime silinip mahvolmayı tercih ederim... Bunun içindir ki, D'Annunzio kadar meşhûr bir muharrir olmadım.»

İki yazarın görüşmesinde, son olarak Napoli şehrinden bahsedilir. Roberto Bracco'ya göre, halkında okuma merakı bulunmaması sebebiyle, bir sanatkâr için Napoli yaşanacak bir şehir değildir. Bu yüzden şöhret kazanmak isteyenler Roma, Milano ve Floransa gibi şehirlerde yaşamayı tercih ederler. Ancak Mehmet Rauf, Napoli halkının okumaya meraklı olmadığı fikrine katılmaz. Bu bakımdan Napoli ile İstanbul'u mukayese eder : «Beğenmediği Napoli şehrindeki kitapçı dükkânları, her gün müşteriyle dolup dolup taşıdığından kendisinin bu vâdide şikâyete bir hakkı var mıydı?...

Vâsi Türk memleketinde, edebi bir mevcûdiyete mâlik yegâne şehir olan İstanbul'da gazetecilik hayatının ne mahrûm, ne akîm, kitapçılığa gelince, adedi ona bâliğ olmayan kitapçı dükkânlarında tek bir kitap satmadan geçen günlerin ne kadar çok olduğunu bilse acaba ne derdi?...

Mehmet Rauf'un Roberto Bracco'yla yaptığı bu görüşmeyi, 22 Şubat 1922 tarihli *Vakit* gazetesinde okuyan Yahya Kemal Beyatlı, 25 Şubat 1922'de «Bir Hasbihâl Münâsebetiyle» başlıklı bir makale yazar. Yahya Kemal bu makaleyi, Roberto Bracco'nun Türkler hakkındaki sözlerinin ve Türkler'in edebiyatlarıyla kendilerini tanıtmaları fikrinin tesiriyle kaleme almıştır. Yahya Kemal makalesine şöyle başlar :

«Mehmet Rauf Bey Napoli'de İtalyan hikâyenüvisi Roberto Bracco'yu görmüş; dün bu muharrirle arasında geçen muhâvereleri yazıyordu; okurken çok düşündüm. Mâzîyi seven her İtalyan mutlaka Türk'ü de sever. Çünkü İtalyanlar'la, yüzlerce sene, karada ve denizde kılıçlarımız karıştı, kanlarımız karıştı, bayraklarımız karıştı. Venedik saraylarının eski muhârebeleri gösteren çerçevelerine bakılınca bu güzel ve kırmızı karışıklık görülür. İtalyanlar bizim seciyemizi, ahlâkımızı, gönlümüzü en tanınacak yer-

lerde tanıdılar. Hikâyenüvis Bracco'nun sözlerinden belli ki bizi seviyor.»¹⁰

Yahya Kemal daha sonra Roberto Bracco'nun, Türkler'in edebiyatlarıyla kendilerini tanıtmaları fikrini doğru bulur ve onun bu konudaki cümlelerini nakleder. Yahya Kemal'e göre, «Roberto Bracco, Avrupalılar'ın bizi niçin tanımadığını en mühim noktasından keşfetmiş»tir¹¹. Avrupalılar şekli sanatlarımızı tanıdıkları hâlde bizi anlayamamışlardır. Çünkü bir milletin rûhu şiir ve mûsikisinde gizlidir. Yahya Kemal, Türk edebiyatının Avrupa'ya tanıtılmasında önce Fuzûlî, Nedim ve Şeyh Gâlib gibi klasik şâirlerimizden başlanmasını teklif eder. Bu üç şâirin şiirlerinden oluşacak bir eserin, çok iyi yabancı dil bilen ve eski şiirimizi tadan biri tarafından, Avrupa dillerine nakledilebileceğini söyler.

1922 tarihinde Türk edebiyatında Roberto Bracco, sadece Mehmet Rauf ve Yahya Kemal tarafından tanınmakla kalmaz. İngilizlerce Malta'ya sürgüne gönderilen Hüseyin Câhit Yalçın, burada İtalyanca öğrenerek İtalyan edebiyatını okur. 1922'de İstanbul'a döndüğünde, *Tanîn* gazetesini yeniden çıkarmaya ve orada «İtalyan Edebiyatı Nümünelerinden» başlığı altında İtalyanca hikâyeler yayımlamaya başlar. 1923 yılında da devam eden bu hikâyelerin çoğu Roberto Bracco'dan tercüme edilmiştir.

Son olarak, Hüseyin Câhit'in *Tanîn*'de çıkan Roberto Bracco'ya ait üç hikâyeyi —ki bunlar, «Sahte Yolculuk», «Karanlıkta Bir Bûse» ve «Duman» adlarını taşır.— 1938 tarihli *En Güzel İtalyan Hikâyeleri* başlıklı kitabına aldığını kaydedelim.

10 Yahya Kemal Beyatlı, «Bir Hasbihâl Münâsebetiyle», *Edebiyata Dâir*, 2. Baskı İstanbul 1984, s. 74.

11 A.g.e., s. 75.